

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΑΪΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΣ ΠΕΤΡΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1938

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
42 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 42
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Ι.Δ.Ρ.Ε. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

γενεές θὰ γίνουν εὐπρόσδεκτες καὶ ἀπαραίτητες.

Καὶ τώρα ἄς ἐρθοῦμε στὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ κ. Β. κατηγορεῖ, τόσο ἐμένα ὅσο καὶ τὸν κριτικό σας κ. Κλ. Παράσχο, πὺ παίνεσε τὸ στίχο μου :

κάτασπρος κύκνος πέταγε
γλυκά λαλώντας στὰ ὕψη,

πὺς κ' οἱ δυὸ ἔχουμε μεσάνυχτα ἀπὸ ζωολογία, γιατί κατὰ τὴ ζωολογία, πὺ ἔχει πάντα στὸ προσκεφάλι του ὁ κ. Β., ὁ κύκνος οὔτε λαλεῖ οὔτε πετάει. Γιὰ νὰ βγάλει ὁλότελα τ' ἀπλυτά μας στὴ φόρα, φέρνει καὶ μάρτυρες τὸν Πλίνιο καὶ τὸ Βιργίλιο. Ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ καθαρὸ ποίημα, τὸν Πλίνιο τὸν ἀφήνω κατὰ μέρος κι' ἔρχομαι στὸ Βιργίλιο. Σ' αὐτὸν ὁ κ. Β. στέκεται μὲ ιδιαίτερο θαύμασμα, τὸν ὀνομάζει ἀληθινὸ ποιητὴ, πὺ λέει ὅλη τὴν ἀλήθεια καὶ πὺ δὲν κάνει ὅπως οἱ μυθολόγοι καὶ ψεῦτες ἀρχαῖοι Ἕλληνες, πὺ ἔπλασαν τὸ ἀνύπαρκτο «κύκνειο ἄσμα». Ἔτσι μὲ γλυτώνει ἀπὸ τὸν κόπο νὰ ἀναφέρω τὸ μῦθο τοῦ Ἀπολλῶνα πὺ γύριζε στὴ Δῆλο ἀπὸ τοὺς Ὑπερβόρειους κάθε ἀνοιξη μὲ ἄρμα πὺ τῶσεραν κύκνοι. Ὑποθέτω ὅτι πετοῦσαν, γιατί ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ δὲν ὑπῆρχαν οὔτε τραῖνα νὰ φορτωθοῦν, κι' ἂν ἔρχονταν μὲ τὰ πόδια σειστοὶ καὶ λυγιστοὶ, σὰ βαριά στεγανόποδα πὺ ἦταν, δὲ θᾶφταναν στὴν Ἑλλάδα οὔτε τὸ χειμῶνα.

Ἄν καὶ δὲν ἀναφέρει ὁ κ. Β. (ὁ καθηγητὴς πὺ ὑποπτεύομαι) σὲ ποῖο μέρος τὸ λέει ὁ Βιργίλιος, πὺ ἔπρεπε νὰ τὸ κάνει σὰν ἐπιστήμονας, ὡστόσο ἐγὼ τὸν πιστεύω δίχως συζήτηση. Πιστεύω δηλαδὴ πὺς ὁ Βιργίλιος λέει ὅτι ὁ κύκνος οὔτε πετάει, οὔτε λαλεῖ, καὶ πὺς βγάζει κάποτε κάτι στριγγὲς φωνές. Καλὰ νὰ τοῦ κάνουν, λοιπόν, οἱ μεταγενέστεροι, τοῦ ἄθλιου, πὺ τὸν ὀνόμασαν «Κύκνο τῆς Μάντουας», γιατί ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν περιγραφή πὺ ἔδωσε ὁ ἴδιος, τὸν παρόμοιασαν μὲ τὸ στεγανόποδο αὐτό, τὸ βαρὺ καὶ δυσκίνητο ζῶο, πὺ βγάζει μονάχα ἄγριες τσιριγματιῆς ἀποκρουστικῆς καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς τραγουδιστάδες τοῦ αἵθερα. Πὺς λοιπόν ὁ κ. Β. μπορεῖ νὰ θεωρεῖ ἀληθινὸ ποιητὴ τὸν «Κύκνο τῆς Μάντουας», ἀφοῦ τὸν κατάντησε σ' αὐτὰ τὰ χάλια ;

Γιὰ νὰ γλυτώσω ὡστόσο ὁλότελα τὸν κριτικό μου ἀπὸ τὴν κατηγορία πὺς δὲ διαβάσει ζωολογία ὅταν γράφει τὰ κριτικὰ ἄρθρα του γιὰ ποίηση, προσθέτω : Τὸ μέρος τοῦ «Ἀπολλῶνιου», ὅπου ἀναφέρεται ὁ στίχος αὐτός, εἶναι τὸ τέλος τοῦ ὄνειρου τῆς μάννας τοῦ Ἀπολλῶνιου, πὺ τὸ εἶδε τὴν ὥρα πὺ ἦταν ἐτοιμόγεννη. Εἶδε πὺς τὸ παιδί πὺ γεννοῦσε ἔγινε ἔξαφνα κύκνος καὶ πέταξε λαλώντας πρὸς τὰ ὕψη.

Μοῦ φαίνεται πὺς στὸν ὕπνο μου μπορῶ νὰ βλέπω πολλὰ παράξενα πράματα πὺ δὲ συμφωνοῦν μὲ τὴ ζωολογία, καὶ ὄχι μονάχα ἓνα στεγανόποδο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀκόμα τὸν κ. Β. νὰ πετάει.

Τὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ βαθύτερη συμβολικὴ ἔννοια στὰ ὄνειρα, πὺ μαντεύουν τὴν ἀληθινὴ

οὐσία τῶν πραγμάτων καὶ δίνουν μύριες ἀνταποκρίσεις τῶν αἰσθήσεων, μύριες ἀναλογίες ἔννοιῶν, τὰ στοιχεῖα δηλαδὴ τοῦ ἀληθινοῦ λυρισμοῦ, αὐτὰ γιὰ τὸ ρεαλιστὴ καὶ λογικευόμενο κ. Β. δὲν ἔχουν καμμιά σημασία καὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ποίησή του.

Ὁ κ. Β. ἔρχεται νὰ σκοτώσει τὸ Μῦθο. Ἐγὼ ὄχι μονάχα νὰ φτιάσω νέους, ἀλλὰ προσπαθῶ καὶ νὰ δώσω μιὰ μυθικὴ σκέψη. Εἶχε δικίω λοιπόν ὁ κ. Β. νὰ ξεχύσει ὅλη τὴν κακία του ἐναντίον μου καὶ νὰ χτυπήσει τοὺς στίχους μου σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψή του. Τί τοῦ ἔφταιξε ὅμως ὁ ἀθῶος κύκνος, καὶ θέλησε νὰ σκοτώσει τὸ μῦθο του καὶ νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ὡς «ἀσχημο ψέμμα» ;

Μὲ τιμὴ
ΑΠ. ΜΕΛΑΧΡΙΝΟΣ

Ἡ εἰκονογράφησις τοῦ τεύχους.

Οἱ «Ψαράδες» τοῦ W. Borowski, πὺ δημοσιεύονται ἐκτὸς κειμένου σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος, εἶναι ἀπὸ τὴν Πολωνικὴ Ἐκθεση πὺ ἔγινε στὸ Ζάμπιε. Τὸ διήγημα «Στὸ πέρασμα τοῦ ρουακιῦ» εἰκονογράφησε ὁ κ. Σπ. Γιάνναρης. Τὰ δεκαπέντε σκίτσα πὺ συνοδεύουν τὸ ἄρθρο «Ταξιδεύοντας στὸ Βορρᾶ» εἶναι τῆς κ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη. Ἡ εἰκόνα τοῦ διηγήματος «Ἀγωνία» ἔγινε ἀπὸ τὸν κ. Γιάννη Ἀστεριάδη καὶ τοῦ μυθιστορηματοῦ «Γιούγκερμαν» ἀπὸ τὸν κ. Σπ. Βασιλείου.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἐνα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Βαλαωρίτη (*)

Ἐνα μέρος τῆς ἀλληλογραφίας Βαλαωρίτη-Λασκαράτου τυπώθηκε ἤδη στὴ Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ (1). Τὸ γράμμα ὅμως πὺ τυπώνεται παρακάτω παραλείφθηκε τότε, ἂν καὶ χρονολογικὰ ἀνήκει στὴ σειρά ἐκεῖνη. Κι' αὐτὸ εἶν' ἓνας λόγος πὺ βλέπει τὸ φῶς.

Εἶναι ὅμως κι' ἓνας ἄλλος λόγος : Ἐνῶ στ' ἄλλα του γράμματα — ὅσα δηλαδὴ δημοσιεύτηκαν — ὁ Βαλαωρίτης (μὰ κι' ὁ Λασκαράτος) ἐπεκτείνεται σ' ἄλλα θέματα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, σ' αὐτό, βρίσκοντας ἀφορμὴ ἀπὸ μιὰ ἐρώτηση τοῦ φίλου του γραμμὴν ὅτι πεταχιά, ἐκθέτει τὴν πίστη του σ' ἓνα ἐπίμαχο ζήτημα τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης : τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση τῶν Ἑφτανήσων. Βέβαια, ἀπὸ ἓνα γράμμα δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε πρέπει νὰ κρίνεται ἱστορικὰ μιὰ

(*) Τὸ γράμμα αὐτό, μαζί μὲ ἄλλα, μοῦ τὸ παραχώρησε τὸ περασμένο καλοκαίρι ὁ γυιὸς τοῦ Λασκαράτου σεβαστὸς πρεσβύτερος Γεράσιμος Λασκαράτος.

(1) Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου Βίος καὶ Ἔργα, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1908 (στὸ κεφ. «Ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Λασκαράτου»). Ἡδὴ ὁ Παλαμᾶς παρατήρησε «πὺς δὲ θὰ εἶναι ὁλόκληρη ἡ ἀλληλογραφία» («Ὁ Νουμᾶς», 2 Ἰαν. 1911, σ. 10).

ζωή ολάκερη. Θεώρησα ὅμως καλὸ νὰ τὸ δημοσιέσω, γιατί μὲς ἀπὸ τίς γραμμές του εἶδα νὰ ὑψώνεται μιὰ ἠθικὴ φυσιογνωμία, ἕνας ἀγέρωχος ἐνθουσιασμός, ἕνας «ἄνθρωπος».

Τὸ γράμμα τοῦτο, σταλμένο ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μὲ ἡμερομηνία 10 Ἀπριλίου 1863 Ν.⁽²⁾, εἶναι ἀπάντησις σὲ ἄλλο τοῦ Λασκαράτου ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά μὲ ἡμερομηνία 5 Ἀπριλίου⁽³⁾. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Λασκαράτος, ἀνήκοντας στὸ κόμμα τῶν μεταρρυθμιστῶν δὲν ἐβρίσκει συμφέρουσα τὴν Ἑνωσὴ καὶ στάθηκε φοβερός πολέμιος τῶν ριζοσπαστῶν. Ἰδιότροπος κι' ἐδῶ ὅπως σ' ὅλα του, εἶχε βέβαια τοὺς λόγους του. Στὸ γράμμα του λοιπὸν ἐκεῖνο ὁ Λασκαράτος τελείωνε μὲ τὴν ἐξῆς ἀποστροφή: «A proposito — πιστεύεις ἐσὺ τὴν Ἑνωσὴ; Ἐγὼ — γιὰ μὲ — δὲν πιστεύω, γιὰ νὰ μὴ γεληθῶμασθε. Κάθε πού ἐπίστεψα, ἐγελάστηκα. Σοῦ γράφω τοῦτο τὸ ὑστερο, γιατί ἀκούω σὴν ἄλλη κάμαρα πού συζητοῦνε τὴν Ἑνωσὴ.»

Καὶ σ' αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ Βαλαωρίτης⁽⁴⁾:

Κέρκυρα 10 Ἀπριλίου 1863 Ν.

Ἀγαπητέ μου Ἀνδρέα,

Νερὸ κι' ἀλάτι! Νερὸ κι' ἀλάτι! Οὔτε ἐφαντάστηκά ποτε ὅτι εἶχες κατὰ νοῦ νὰ μὲ πειράξεις οὔτε γράφοντάς σου τὴν ὑστερή μου ἐπιστολὴ ἐστοχάστηκά ποτε νὰ σοῦ ἀνταποδώσω τὴν πείραξ. Σὲ ἀγαπῶ καὶ σὲ σέβομαι καὶ ταῖς παρστήρησαίς σου ταῖς δέχομαι πάντοτε μὲ εὐχαρίστησι ἕστω καὶ ὅταν δὲν ταῖς παραδέχομαι⁽⁵⁾.

Ἐλαβα τὸ «Λύχνο» σου καὶ σὲ εὐχαριστῶ πολὺ, διότι δὲν ἤθελα νὰ μοῦ λείπη τὸ ἀξιόλογο ἐκεῖνο ἔργο σου. Ἄν ὁ ἀδελφός μου⁽⁶⁾ δὲν σοῦ ἀποκρίθηκε, τοῦτο θὰ ἐσυνέβηκε, διότι καὶ ἐκεῖ ἦτον ὁ κόσμος ἄνου κάτω διὰ τὴν Ἑνωσὴ καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Βασιλέως ἀπὸ τὴν ὁποῖαν φαίνεται ὅτι κρέμεται ἢ πραγματοποιήσῃς της.

Ἐγὼ, φίλε μου, τὴν πιστεύω, διότι πάντοτε τὴν ἐπίστευσα. Ὅταν ἐμβῆκα εἰς τὸ πολιτικὸ τὸ στάδιο, μολονότι πολλοὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειά μου ἦσαν εἰς τὰ πράγματα, μολοντοῦτο, δὲν ἐδίστασα νὰ προσκολληθῶ μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ

(2) Ν. = ἔτος νέο, τὸ σημερινὸ «νέο ἡμερολόγιο».

(3) Ὁ. π. σ. 529-531.

(4) Τὸ γράμμα τυπώνεται ὅπως εἶναι καὶ μόνο διορθώθηκαν τὰ ὀλοφάνερα ὀρθογραφικὰ λάθη.

(5) Προηγουμένως εἶχαν ἀλλάξει δυὸ-τρία γράμματα, ὅπου ὁ Λασκαράτος τοῦ ζητοῦσε τὰ χειρόγραφα τῶν ποιημάτων του (πού βρισκόνταν στὰ χέρια τοῦ Βαλαωρίτη) κι' ὁ Βαλαωρίτης ἀρνείται νὰ τοῦ τὰ στείλει φοβούμενος μήπως τὰ χαλάσει μὲ τίς διορθώσεις τῶν ἀσέμνων. Ὁ Λασκαράτος τοῦ χοντρομίλησε κάπως· μὰ στὸ γράμμα του τῆς 5 Ἀπριλ. τοῦ γράφει: «Ἄν εἰς τὸ ἀπερασμένο μου γράμμα ἐνομισθηκὲς προσβλημένος, σὲ βεβαιῶνω ὅτι σκοπός μου δὲν ἦτανε νὰ σοῦ εἰπῶ πρᾶγμα δυσάρεστον. Συμπάθησέ με, ἀλλὰ σὲ παρακαλῶ μὴν πέρνης ποτὲ τὰ λόγια μου σὲ κακὸ» (δ. π. σ. 530). Ἀπάντησὴ σ' αὐτὰ εἶναι ὅλος ὁ πρῶτος παράγραφος τοῦ γράμματος τοῦ Βαλαωρίτη.

(6) Ξενοφὼν Βαλαωρίτης, ἀδελφός τοῦ ποιητῆ, πού τοῦ ἀφιέρωσε καὶ τὸ «Σήμαντρο». Ἐμενε τότε στὴ Λευκάδα.

εἰσὲ μιὰν ἰδέα ὅπου μοῦ ἀνοίγε τὴν καρδιά καὶ μὲ ἀνεσῆκωνε ὀλίγο ἀπὸ τὴν Ἴονικὴ μας λάσπη.

Ἐμποροῦσα ἀπλώνοντας τὸ χέρι εἰς τοὺς ἀφεντάδες μας νὰ ἀπολαύσω ὅ,τι ἤθελα, ἐμποροῦσα, ἂν δὲν ἐπιθυμοῦσα δι' ἐμέ, νὰ ἐπιτύχω διὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους μου προβιβασμούς καὶ θέσεις. Ἀλλὰ τὰ ἐκλότίζησα ὅλα διὰ νὰ μείνω ὅλος ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἰδέα μου.

Ἡ Ἑνωσις γιὰ μὲ δὲν ἦτο σύνθημα ἀντιπολιτεύσεως ἢ νὰ εἶπω καλῆτερα, δὲν ἦτο τὸ μετερίζι ἀπ' ὀπίσω ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤθελα νὰ κρυφθῶ, γιὰ νὰ τουφεκίζω χωρὶς κίνδυνο τὴν προστασία. Δὲν ἦτο, γιὰ νὰ ξεγελάω τὸν κόσμον καὶ νὰ κλέψω ψήφους, διότι ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ἐζημιώθηκα πολὺ τὰ συμφέροντά μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅπου εἶμαι ἀντιπρόσωπος. Πρόσθεσε ὅτι εἰς τὴν Πατρίδα μου (καὶ τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει ἡ τελευταία ἐκλογὴ μου, διότι ἔμεινα πέμπτος) δὲν ἄξιζε αὐτὴ ἡ δημοκρατία.

Ἡ Ἑνωσις γιὰ μὲ ἦτο ἕνα ὄνειρο χρυσό, ὅπου ἐβάλθηκα νὰ τὸ κυνηγήσω μὲ δαίαις μου ταῖς δυνάμεις ἕως ὅτου νὰ τὸ ἰδῶ κατορθωμένο.

Τὴν πιστεύω λοιπὸν καὶ τὴν πιστεύω τελειωμένην, ὅχι μόνον διότι τὴν προτείνει ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις⁽⁷⁾, ἀλλὰ διότι, καθὼς ἦλθαν τὰ πράγματα, ἡ προστασία δὲν ἔμπορει πλέον νὰ ζήσῃ εἰς τὰ χόματα μας.

Τὴν περασμένην Δευτέραν ἔγινε ἐδῶ μιὰ μεγάλη ἐπίδειξις, ἡ ὁποία σὲ κάθε ἄλλη περίστασι ἤθελε χαρακτηρισθῆ ὡς ἐπανάστασις. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Κράτους κρύβονται σὰν ταῖς νυχτερίδες καὶ ὁ ἀρμολογὴ καθ' ἡμέραν καταπίνει φαρμακερὰ ποτήρια. Ἐγὼ ἔσερνα τὸ χορὸ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην καὶ τυφλωμένος ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό μου ἔκαμα ἕνα βῆμα, ὅπου ὀλίγους χρόνους προτιότερα ἂν ἤθελα τὸ κάμη, βεβαιότατα μὲ ἔφερνε ἴσα ἴσα εἰς τὴ φύρα. Ἐκήρυξα ἐνώπιον δώδεκα χιλιάδων λαοῦ, ὅλου τοῦ κλήρου, καὶ τῶν ἀντιπροσώπων, βασιλέα τῆς Ἑπτανήσου τὸν Γεώργιον τῆς Δανίας καὶ τὴν Ἑνωσιν τελειωμένην ἐν πράγματι⁽⁸⁾ ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην.

Πίστεψε λοιπὸν καὶ σὺ, ἀγαπητέ μου Ἀνδρέα, διότι ἡ πίστις θὰ σὲ κάμη νὰ εἶσαι ὀφέλιμος εἰς τὸ δυστυχισμένο τὸ ἔθνος μας. Ἐχομε μεγάλη χρεῖα ἀπὸ ἀνθρώπους τίμιους καὶ μὲ πολιτικὸ θάρρος καὶ πρέπει κ' ἐσὺ νὰ δώσης τὸν ὁ-

(7) Ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἀθήνας ἀνακήρυξε στίς 22 Ἰαν. 1863 βασιλιά τῆς Ἑλλάδος τὸ δεύτερο γιὸ τῆς Βικτωρίας. «Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐκ τῶν βασιλευόντων οἰκων τῶν τριῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων ἀπεκλείοντο ν' ἀποδεχθῶσι ποτε τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα, ἡ Ἀνασσα διὰ τοῦ ἀναρκτηρίου λόγου εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον ἐκφράσσα τὰς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εὐχαριστίας, καὶ ὑποδηλώσσα ὅτι ἔδει νὰ γίνῃ νέα ἐκλογὴ, προσέθετο: «Ἐάν καὶ ἡ Ἴόνιος Πολιτεία ὀριστικῶς ἐκφράσῃ τὴν εὐχὴν ὅπως ἡ Ἑπτανήσος ἐνωθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος, προθύμως ἡ Ἀνασσα θὰ προεκάλει τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ 1815, δι' ἧς αἱ Ἴονιοι νῆσοι συνέστησαν εἰς Κράτος ὀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν» (Ἄ. Μ. Ἰδρωμένος, Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου κλπ., Κερκύρα 1889, σ. 139).

(8) Πρῶτα εἶχε γράφει «ἐν δικαίῳ» κι' ὕστερα διόρθωσε «ἐν πράγματι».

βολό σου. Ἡ δημοκοπία ἀπουκίου ἀπὸ τὴν προστασία ἴσως ἦτον ἀναγκαῖο κακό, διότι ἂν ὄχι ἄλλο τοῦλάχιστο μὲ αὐτὴν ἐγλήτωνα ἓνα μέρος τοῦ λαοῦ καὶ δὲν ἔπεφτε στὰ δίχτυα ὅπου ὀλοτριγυρά του ἐρρίχναν ἄλλοι γιὰ νὰ τὸνε ψαρεύουνε. Ἀλλὰ ἡ δημοκοπία, τώρα ὅπου θὰ ἐνωθοῦμε μὲ τ' ἀδέρφια μας, εἶναι σκουληκι ὅπου πρέπει νὰ τὸ σκλοτσοπατήσωμε (sic) ὅλοι, χωρὶς εὐσπλαχνία, μὴ μᾶς ἔμπη στὰ κόκκαλα καὶ μᾶς τὰ σαρακώση.

Θέλω γράψω σήμερα εἰς τὸν ἀδελφό μου νὰ προσπαθήσῃ τὸ γληγορώτερον νὰ δώσῃ τὰ ἀντίτυπά σου. Πολὺ μοῦ κατοφαίνεται ὅπου ἀπὸ τὰ « Μνημόσυνα » δὲν μοῦ ἔμεινε οὔτε ἓνα ἀντίτυπο γιὰ νὰ σοῦ τὸ στείλω.

Τὸ ποιηματάκι ὅπου ἐτύπωσα καὶ ὅπου σοῦ ἐσωκλείω ἐλπίζω νὰ σε καταπείσῃ γιὰ ὅσα παραπάνου σοῦ ἔγραψα διὰ τὴν Ἐνωσι καὶ πῶς ἐγὼ ἔβλεπα τὸ μεγάλο τοῦτο ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅπου τὸ ἀγκάλιασα.

Σὲ γλυκοφιλῶ

ὁ φίλος σου

Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης.»

Αὐτὸ εἶναι τὸ γράμμα. Γεμάτο πίστη, πολιτισμὸ καὶ παρηγοσία. Ὁ Βαλαωρίτης διαφωνεῖ ριζικά μὲ τὸ φίλο του. Ἀλλὰ μὲ πόση εὐγένεια καὶ μὲ τί θάρρος! Τὸν ἐχτιμάει καὶ τὸν θέλει γιὰ σύμμαχο. Φροντίζει ὁμως ἀμέσως-ἀμέσως νὰ ξεκαθαρίσῃ καὶ τὴ θέσῃ του. Μὲ τὸ μέτωπο ψηλά ὁ ποιητὴς τοῦ « Φωτεινοῦ » καὶ τ' « Ἀστραπόγιαννου » μιλεῖ χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς πάθος. Εἶναι ἀγωνιστὴς κι' ἔχει τὸ θάρρος τῆς γνώμης του. Σαρκάζει μὲ τὴν « Ἰονικὴ μας λάσπη », κλωτσοπατεῖ τὴ δημοκοπία, κι' ὅταν δικαιολογεῖ τὴν πίστη του, ἀνάβει κι' ἐνθουσιάζεται. Κι' ὁ ἐνθουσιασμός του ξεχειλίζει μὲ ὑπέροχες γραμμὲς ἠθικῆς ἀγερωχίας⁽⁹⁾.

Καὶ τώρα χρειάζεται μιὰ ἐξήγησι.

Ἡ « περασμένη Δευτέρα » ποῦ ἀναφέρει ὁ Βαλαωρίτης ἦταν ἡ 25 Μαρτίου, καθὼς βγαίνει ἀπὸ τὶς ἡμερομηνίες. Ἡ ἐθνικὴ γιορτὴ ἐκεῖνο τὸ χρόνο (1863) γιορτάστηκε μὲ ἐξαιρετικὲς ἐκδηλώσεις σ' ὅλα τὰ Ἐφτάνησα. Γιὰ τὸ γιορτασμὸ στὴ Ζάκυνθο βλ. τὴν ἐφημερίδα τοῦ Κ. Λομβάρδου « Φωνὴ τοῦ Ἰονίου καὶ Ρήγας » ἀρ. 114 (27 Μαρτ. 1863). Στὴν Κέρκυρα φαίνεται πῶς ἐγίνε διαδήλωσι μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Ἄ. Βαλαωρίτη — καθὼς συνάγεται ἀπὸ τὰ γραφόμενά του (« ἐγὼ ἔσερνα τὸ χορὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην . . . » κλπ.). Ἀπὸ τὴ « Φωνὴ

(9) Ὁ Παλαμᾶς, μιλώντας σὲ μιὰ διάλεξή του στὴ « Φοιτητικὴ Συντροφία » γιὰ τὰ γράμματα μεταξὺ Βαλαωρίτη καὶ Λασκαράτου, γράφει : « Σᾶς συσταίνω νὰ τὰ διαβάσετε. Θὰ δῆτε μπροστὰ σας νὰ σᾶς ξανοίγουνται σὰ χεροπιαστὲς οἱ καρδιὲς δυὸ ἀνθρώπων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν μιὰ περίοδο τῆς διανοητικῆς ἱστορίας μας. Ἔτσι ἀφρόντιστ' ἀλληλογραφώντας ὁ καθένας θὰ σᾶς δώσῃ μιὰ ἰδέα τοῦ χαρακτήρα του, μιὰ εἰκόνα τῆς ψυχῆς του πιστότερη καὶ καθαρότερη κι' ἀπὸ τὴν ἰδέα καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴ ποῦ ἀγωνιζόμαστε νὰ ἀισθανθοῦμε καὶ νὰ δράσουμε φάγγοντας μέσα στὰ καθεαυτὸ λογοτεχνήματά τους » (« Ὁ Νουμᾶς », 2 Ἰαν. 1911, σ. 10).

τοῦ Ἰονίου καὶ Ρήγας » τῆς 3 Ἀπριλ. 1863, σ. 4, μαθαίνουμε ὅτι « τὰ τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς ἐν Κερκύρα περιέγραψεν ἡ « Ἀναγέννησις » (ὄργανο τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου, ποῦ ὑπῆρχε στὴν Κέρκυρα). Δυστυχῶς ὁμως τὴν « Ἀναγέννησι » δὲν τὴ βρῆκα στὶς βιβλιοθήκες τῆς Ἀθήνας. Οὔτε καὶ στὴν Κέρκυρα ὑπάρχει, καθὼς τελευταία μ' ἐπληροφόρησε μὲ γράμμα τοῦ ὁ διευθυντῆς τῆς ἐκεῖ βιβλιοθήκης κ. Κ. Σολδάτος⁽¹⁰⁾.

Ἡ ἴδια « Ἀναγέννησι » θὰ μᾶς βοηθοῦσε νὰ ἐξακριβώσουμε ποῖο εἶναι τὸ ποίημα ποῦ ὑπαινίσσεται ὁ Βαλαωρίτης στὸ τέλος τοῦ γράμματός του. Δύο μπορεῖ νὰ εἶναι : ἡ « Ὁ βράχος καὶ τὸ κῦμα » (τὸ πιθανώτερον), ἢ ἡ « Εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου ».

Γιὰ τὸ πρῶτο ἔχουμε δυὸ μαρτυρίες ποῦ μᾶς πείθουν : α) Πρὶν ἀπὸ τὸ « Βράχο καὶ τὸ κῦμα » προτάσσονται δυὸ γράμματα μεταξὺ Βαλαωρίτη καὶ συλλόγου « Ἡ Ἀναγέννησις ». Ὁ Βαλαωρίτης ἔστειλε στὸ σύλλογο τὸ « Βράχο καὶ τὸ κῦμα ». Ὁ Πρόεδρος τοῦ συλλόγου, στὴν ἀπάντησή του μὲ ἡμερομηνία 22 Μαρτίου 1863 Ε. Ε. (11), γνωστοποιεῖ στὸν ποιητὴ ἀπόφασι τοῦ συλλόγου νὰ δημοσιευτεῖ τὸ ποίημα στὴν « Ἀναγέννησι » (« Βίος καὶ Ἔργα » τ. Β', σ. 136). β) Ὁ Ἰ. Βαλαωρίτης (« Βίος καὶ Ἔργα » τ. Α', σ. 75) γράφει : « Δύναται τις νὰ ἀναλογισθῇ μετὰ πόσου ἐνθουσιασμοῦ ἐωρτάσθη ἐν Ἐπτανήσῃ ἡ 25 Μαρτίου 1865 [γράφε 1863], τὴν ἐθνικὴν δὲ ἐορτὴν ἐξύμνησε καὶ ἡ Μοῦσα τοῦ ποιητοῦ διὰ τοῦ πλήρους δυνάμεως καὶ ἐξάρσεως ποιήματος « Ὁ βράχος καὶ τὸ κῦμα », ὅπερ δὲν ὑπῆρχε κατώτερον τῶν περιστάσεων ».

Γιὰ τὸ δεύτερον, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸν τίτλο του καὶ μιὰ πληροφορίαν τοῦ κ. Φ. Μιχαλόπουλου, πῶς δημοσιεύτηκε στὰ 1863 (βλ. ἐφημ. « Καθημερινή » 18 Ὀκτωβρ. 1937, σ. 3), τίποτ' ἄλλο δὲ μᾶς πείθει.

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΤΡΑΤΟΣ

Ἡ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ « Λειτουργία σὲ σὶ ἔλασσον » τοῦ Μπάχ

Οἱ συναυλίες τῶν συνδρομητῶν τῆς Συμφωνικῆς ὀρχήστρας τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν ἔκλεισαν ἐφέτος μὲ τὴν ἐκτέλεσι, στὴν τελευταία (8η) τῶν συναυλιῶν αὐτῶν, τῆς « Λειτουργίας σὲ σὶ ἔλασσον » τοῦ Μπάχ. Ἐκτελεστοῦν ἡ Χορωδία Ἀθηνῶν, ἡ Συμφωνικὴ ὀρχήστρα τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν, οἱ κυρίως Μ. Φλερὶ καὶ Ν. Φραγγιά-Σπηλιοπούλου καὶ οἱ κ.κ. Α. Δελένδης καὶ Κ. Πέρσης (σολίστ), ὑπὸ τὴ διεύθυνσι τοῦ κ. Φ. Οἰκονομίδη.

Ἦταν ἡ πρώτη, ἴσως, φορά, ποῦ ἡ Χορωδία

(10) Πρέπει καὶ δημόσια νὰ εὐχαριστήσω τὸν κ. Κ. Σολδάτο γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴ φροντίδα του νὰ μ' ἐξυπηρετήσῃ. Καθὼς εἶδα τώρα τελευταία, στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς βρίσκονται καμμιά δεκαετρία σκόρπια φύλλα « Ἀναγέννησις », ὅχι ὁμως κι' ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει.

(11) Ε. Ε. = ἔτος ἑλληνικόν, « παλιὸ ἡμερολόγιον ».